

der Cyprianus en mästerlig stil i sina brev men utan klassiska citat eller allusioner. Bibelcitaten är desto fler.

Cyprianus brev ger exempel på de svårigheter en biskop ställdes inför under denna tid. Under några sommarmånader år 250 måste Cyprianus med kraft hävda biskoparnas auktoritet och ge anvisningar om hur kyrkotukt och botgöring skulle fungera under martyrtid.

Under rubriken «Fragment i vardagen» uppmärksammas tio papyrusbrev, som hittats i sophögar och övergivna hus söder om Kairo. Som privatbrev med ett enklare språk är de unika tidsdokument, som belyser människornas vardag, deras problem och relationer.

Desto större retorisk finess och stilistisk skicklighet kännetecknar valda företrädare för den kappadokiska brevkonsten, den dominerande delen i boken. Här återfinns sexton brev av Basileios av Caesarea (ca 330 äkta brev bevarade), tjugo brev av Gregorios av Nazianzos (ca 240 efterlämnade brev sammanlagt) och två brev av Gregorios av Nyssa (endast trettio brev bevarade). Intentionen har varit att återge breven i kronologisk ordning. Nästan hela korrespondensen mellan Basileios och Gregorios av Nazianzos är återgiven. Alla tre var djupt engagerade i striden mellan ortodoxa och arianer, vilket tydligt kommer fram i breven. De uppnådde också en hög social ställning som biskopar.

Övriga delar av bokens innehåll handlar om brev med anknytning till Jerusalem skrivna av Paulinus av Nola, Kyrillos av Jerusalem, Gregorios av Nyssa samt Paula och Eustochium. I en brevväxling om bibeln har den kände biskopen i Hippon Augustinus och bibelöversättaren Hieronymus fattat pennan. Speglingar av Europas gryning, slutligen, ger bl.a. exempel på brev av Gregorius den store.

Cyprianus brev aktualiserar botens betydelse. För den afrikanska traditionen var Cyprianus viktig, och man hänvisar senare ofta till honom i olika frågor. Ett exempel på detta är brev 18 som ger särskilda anvisningar för boten, upprepade i de afrikanska koncilerna under Augustinus tid. Den som drabbas av en livshotande sjukdom skall inte nekans försoning ens i biskopens frånvaro.

Basileios brev 2 till Gregorios (till formen närmast en traktat) är intressant som en tidig källa för hans syn på munklivet. Här möter vi en propaganda för ett uppbrott från världen. «Den som vill fullända sig i alla dygder bör ... rikta sina blickar mot de heligas liv.» En sådan uppmaning till efterföljelse förekommer också i biografier och predikningar. Föreskrifterna om det yttre uppträdandet, kläder, mat m.m. återfinns i bevarade klosterregler och hagiografiska skildringar. (Basileios senare brev 22 är ett grundläggande dokument för klosterlivet i öst.) Måttfullhet, en av de beskrivna s.k. kardinaldygderna, är viktigt både för en munk och en biskop.

Den dragning till munklivet som framkommer i breven visar på svårigheterna att förena munkens liv med prästens och biskopens. Gregorios av Nazianzos berättar i brev 8 för Basileios att han «tvingades till prästämbetets värdighet». Detta är ett vanligt uttryck (en s.k. *topos*) som förekommer i hagiografisk, biografisk litteratur.

Urvalet av brev har säkert vållat redaktören en del huvudbry. Har t.ex. inte brevväxlingen mellan Augustinus och Hieronymus fått ett onödigt stort utrymme? Samtidigt kan den uppfattas som en intressant inblick i bibliska tolkningsproblem och personliga relationer. Den belyser också svagheter och störningar i kommunikationen mellan sändare och mottagare. Några väl valda exempel hade kanske räckt för att kunna ge större utrymme för fler adressater med tanke på Augustinus många kontakter. Augustinus var ju en nyckelperson i försöken att vitalisera det katolska Nordafrika i kampen mot donatisterna.

Augustinus korrespondens, som uppgår till över 300 brev (han skrev själv 252), är en viktig källa för studiet av kyrkohistoria, läroutveckling och socialhistoria. För Nordafrika finns en omfattande prosopografisk dokumentation, vilket ofta gör det ganska lätt att få en bra bild av vilka de personer var som Augustinus brevväxlade med.

Sammanfattningsvis kan sägas: Borgehammars väl avvägda inledning kompletteras av kommentarer och noter till varje brev. De är värdefulla för läsaren. Källor och litteratur finns i en särskild förteckning liksom referenser till bibelställen.

Översättarna av breven (Per Beskow, Stephan Borgehammar, Bengt Ellenberger, Johan Heldt, Dieter Mitternacht, Maria Plaza, Stig Y. Rydberg, Cajsa Sjöberg och Gunhild Vidén) har genom sin kunskap om fornkyrkan och det språk brevskrivarna använder lyckats väl med att återge grundtexten på ett övertygande sätt. Det kan ibland vara ganska komplicerat att t.ex. översätta speciella termer. Känslan för brevets särskilda stil, ofta av ett mer högtidligt slag, kräver också särskilda avväganden.

Den tredje delen av Svenskt Patristiskt Bibliotek kommer säkert att bidra till att öka intresset för breven som en viktig källa. Alla som medverkat i denna volym är att lyckönska till ett gott arbete.

Siver Dagemark

Hans Ingvar Roth: *Den särskiljande politiken: En analys av debatten om positiv särbehandling i USA. 254 sid. Diss. Lunds universitet, Teologiska institutionen, Lund 2001.*

Rasdiskriminering har präglat det amerikanska samhället genom hela dess historia. Sedan mitten av 1960-talet har ansvariga politiker sökt en ny väg att komma tillrätt med detta samhällsproblem genom s.k. positiv särbehandling, «affirmative action», dvs. speciella förmåner till diskriminerade folkgrupper och särskilt «African Americans».

Hans Ingvar Roth har gjort de senaste decenniernas etikdiskussion om positiv särbehandling till föremål för analys i den doktorsavhandling som han försvarade den 30 november 2001 vid Lunds universitet. En viktig uppgift i avhandlingen är att begreppsbestämma och karakterisera den amerikanska särbehandlingspolitiken. Men Hans Ingvar Roth är inte bara ute efter att förtydliga och förklara; han vill också ställa frågor om konsistensen och rimligheten hos olika teser och argument (s. 14). Roth har ambitionen att på grundval av sin analys formulera normativa ställningstaganden.

Efter en inledning i kapitel 1 formuleras i kapitel 2 de grundläggande begreppen. Vad är positiv särbehandling? Vad finns det för olika former av positiv särbehandling? Dessa frågor besvaras mot bakgrund en beskrivning av den diskrimineringsproblematik som särbehandlingspolitiken vill avhjälpa. Fokus ligger på diskrimineringen av den svarta befolkningen — och då särskilt på arbetsmarknaden och till högre utbildning.

I de påföljande kapitlen tillämpas sedan dessa distinktioner och begreppsbestämningar. Kapitel 3 sammanfattar historien om särbehandlingspolitiken i USA och dess bakgrund i den diskriminering som den svarta befolkningen har utsatts för. I kapitel 4 genomförs sedan en fördjudad etisk analys. Författaren karakteriserar den positiva särbehandlingspolitiken som en utjämningspolitik. Det fjortonde författningstillägget bestäms som den gemensam utgångspunkten för de rättsliga och etiska diskussionerna (s. 150). Några av de centrala huvudargumenten för och emot positiv särbehandling presenteras och analyseras. Flertalet argument är enligt författaren av rättvisekaraktär. Och i kapitel 5 försöker författaren att tydliggöra mer grundläggande värdekonflikter och — inte minst — värdegemenskaperna mellan de som förespråkar positiv särbehandling och de som är motståndare till den. En sådan värdegemenskap kan enligt Roth urskiljas i människosynen, men också kring en etisk princip, nämligen principen om dubbel effekt.

Med tanke på det begränsade utrymmet ska jag koncentrera mig på två frågor i Hans Ingvar Roths avhandling. Den första gäller begreppet positiv särbehandling och den andra den värdegemenskap som man enligt Roth trots allt kan urskilja mellan de som är för positiv särbehandling och de som är mot.

Distinktionen mellan positiv och negativ särbehandling är central i avhandlingen. Grovt uttryckt är positiv särbehandling detsamma som särskilda förmåner till vissa personer i egenskap av att de är medlemmar av en diskriminerad samhällsgrupp. Men vad är negativ särbehandling och hur är relationen mellan detta begrepp och begreppet diskriminering? Så vitt jag förstår är diskriminering en negativ särbehandling, som är moraliskt orätt. Mothåll från en lärare — eller en recensent — är t.ex. en negativ särbehandling som är moraliskt oriktig. Det finns också negativ särbehandling som är moraliskt riktig, t.ex. att bestraffas om man begått ett visst brott.

Det intressant i detta sammanhang är nu frågan om vad det är som gör att en positiv eller särbehandling moraliskt klandervärd respektive berömvärd? På s. 27 skriver Hans Ingvar Roth att det sammanhänger med motivet eller grunden. Detta är enligt min mening ett alldeles för begränsat perspektiv. Det som gör en positiv eller negativ särbehandling moraliskt klandervärd eller berömvärd kan också sammanhånga med konsekvenserna av behandlingen. Mothåll från läraren är en felaktig moralisk handling — eller handlingsmönster — bl.a. därför att det leder till att eleven får sämre betyg, blir mobbad av sina kamrater e.d. Det förefaller konstigt att inte räkna med konsekvenserna när det gäller en moralisk bedömning av en särbehandlingspolitik (positiv eller negativ).

Enligt min mening är det däremot riktigt att räkna med motivet eller grunden som moraliska kriterier *vid sidan av* konsekvenserna. Men om man som Hans Ingvar Roth vill räkna motivet/grunden som avgörande, blir man överraskad av att detta kriterium inte finns med i Roths definition av en positiv särbehandlingspolitik (s. 42). Där talas det inte om något motiv, dvs. där talas det inte om det som är det moraliskt avgörande enligt det som sägs på s. 27! Med tanke på att Roths primära syfte är den etiska argumentationen kring positiv särbehandling (s. 14), skulle man ha väntat sig att en sådan variabel funnits med den aktuella definitionen. Denna invändning är särskilt befogad med tanke på att motiv/grund/syfte finns med som en sjätte variabel i Roths uppsats om positiv särbehandling i *Invandrarskap och medborgarskap* (SOU 1999:8, s. 92). Men i avhandlingen är denna variabel borttagen. Varför?

Syftet med avhandlingens avslutande kapitel (kapitel 5: Värdegemenskap i den positiva särbehandlingsdebatten) är att frilägga en slags mer eller mindre tydlig värdegemenskap som finns mellan förespråkare för och motståndare till positiv särbehandling. Om man kan urskilja en sådan värdegemenskap, så skulle motsättningarna i debatten kunna överbyggas — om man nu räknar bort de mer enögdä ytterligheterna i diskussionen.

Två sådana möjliga värdegemenskaper av särskild betydelse identifieras på s. 226–228 respektive s. 228–235. På s. 226–228 handlar det om en viss syn på människan som ett aktivt och ansvarstagande subjekt och inte uteslutande en produkt av sin miljö. Huvudfrågan skulle kunna formuleras på följande sätt: kan människan av egen kraft frigöra sig från undertryckande samhällsstrukturer eller inte. Om man svarar ja på denna fråga, har man en aktiv, personalistisk människosyn. Om man svarar nej har man en passiv, reduktionistisk. Författaren menar nu att man kan finna en aktiv människosyn både bland särbehandlingsförespråkare och bland särbehandlingsmotståndare. När det gäller motståndarna kan jag instämma. De förefaller ha en stark tro — för att inte säga övertro — på människans förmåga (och nu talar vi inte bara om maskrosbarn, utan om människor i allmänhet) att trots alla odds övervinna hinder och realisera ett gott liv under motstånd och diskriminering. Men hur är det med förespråkarna? Har de verkligen samma människosyn? Anser inte de att människor har förutsättningar till ansvar och kreativitet, men att de måste stödjas och uppmuntras genom olika typer av samhällsätgärder. Jag kan inte riktigt se att människosynen är densamma bland förespråkarna för positiv särbehandling, som den är bland motståndarna. De svarar i själva verket på olika sätt när det gäller frågan om vad som är den viktigaste strategin när det gäller att förbättra människans situation. Förespråkarna vill betonas en förändring av samhällsstrukturen och introducera positiva särbehandlingsprogram. Motståndarna vill tro på individen och att hon så småningom kommer att förändra samhället och dess attityder.

Mitt helhetsintryck av avhandlingen är mycket gott. På det stora hela — och i de allra flesta detaljer — anser jag att författaren genomfört en gedigen och kunnig analys. Han uppnår sitt syfte att förtydliga olika argumentationslinjer i debatten. Det är min förhoppning att avhandlingen efter en viss ytterligare bearbetning kan översättas till engelska och att den — enligt författarens förhoppning — kan bidra till att minska polariseringen mellan olika ståndpunkter i den eldfångda diskussionen om positiv särbehandling.

Carl Reinhold Bråkenhielm

Göran Larsson: *Virtuell religion. Globalisering och Internet. 139 sid samt webbsida. Studentlitteratur, Lund 2002.*

«Världen har blivit en plats» är en fras som religionssociologen Roland Robertson myntade 1991. Globaliseringen har förändrat kultur och tanke sätt inte bara i vår del av världen, men också fortsättningsvis spelar

det lokala och specifika en viktig roll för människors sätt att skapa mening. I relation till de globala och de lokala sammanhangen blir det intressant att förstå företeelsen religion på Internet. *Virtuell religion*, av religionsvetaren Göran Larsson, Göteborgs universitet, kopplar just detta grepp.

Boken är avsedd att fungera som lärobok och introduktion till ämnet religion på Internet inom grundläggande universitetskurser i religionsvetenskapliga ämnen, medie- och kommunikationsvetenskap och andra samhällsvetenskapliga ämnen. Den bör även fungera väl inom gymnasieskolan. För att belysa och diskutera de nya möjligheter och problem som globaliseringen och den nya informationsteknologin innebär går Larsson först igenom vad termerna innebär, och på vilket sätt informationsteknologin innebär något nytt avseende information och kommunikation. Han lyfter där fram faktorer som auktoritetsförskjutning, anonymitet (vilket möjliggör hjälp med «känsliga frågor») samt alternativ information. Fyra områden belyses: *Guds vrede på nätet* för det första, behandlar de «mer eller mindre fundamentalistiska grupper» som betraktar globaliseringen som ett problem och som använder Internet för att sprida sina idéer. Det nya mediet har egentligen bara inneburit att samma argument nu återfinns i ny form. Skillnaden är att argumenten nu kan nå flera. *Globalisering, Internet och nyandlighet*, för det andra, tar upp nyandliga reaktioner på globaliseringen och nya religiösa rörelser på nätet. Internet innebär nya möjligheter för personer med alternativa åskådningar att finna likasinnade. För det tredje belyses *Det humana nätet* där Larsson diskuterar i vilken utsträckning de många humanitära organisationer, inriktade på solidaritet och överlevnad med hjälp av nätet kunnat bidra till en ökad demokratisering såväl lokalt som globalt. För det fjärde behandlar författaren också *Attacker på nätet*, där sociala, politiska och religiösa rörelser som är kritiska till globaliseringens baksidor analyseras.

Larsson analyserar religion på nätet ur ett utbudsperspektiv vilket lämnar användarnas bruk och tolkning av informationen i bakgrunden. Undersökningen fokuserar vilka olika förhållningssätt till religion och globalisering som kan observeras på nätet. Hur bemöter så kallade religiösa hemsidor den ökade valmöjligheten gällande att forma sin religiösa, ideologiska och kulturella identitet som nätet erbjuder? Boken behandlar också hur den religionsintresserade bör förhålla sig till information som sprids via hemsidor och Internet. Ett väl avvägt kapitel om källkritik ägnas åt detta, liksom en introduktion till grunderna kring vad Internet är.

Virtuell religion innehåller många intressanta exempel för att åskådliggöra de ovan nämnda fyra grupperna. Dessa diskuteras i ljuset av ledande teore-